

Findings of the paper regarding the ontogenetic development of the mobilizing and deactivating features of the volitional effort in theoretical terms enable our approach to the perception of the formation mechanisms of mental regulation

Key words: mental regulation, motor activity, action, activity, volitional effort, volitional regulation, adolescent, gender, identity.

Отримано: 2.12.2013 р.

УДК 316.61-159.9

В.І. Докаш, Л.А.Онуфрієва, І.Л. Рудзевич

Соціалізація особистості: соціопсихологічний контекст

В.І.Докаш, Л.А.Онуфрієва. Соціалізація особистості: соціопсихологічний контекст. У статті досліджується феномен «соціалізація» як процес набуття особистістю соціального досвіду, стандартів та моделей поведінки в соціальному просторі. Визначено етапи, механізми та форми перетворення індивіда в соціального суб'єкта. Досліджено роль спілкування як форми передачі особистості культури, соціальних норм та цінностей соціуму. Зроблено висновок, що одним із основних механізмів соціалізації є спілкування, оскільки саме в ньому відбувається не тільки взаємообмін культур, але й перевіряється рівень засвоєння особистістю соціальних стандартів. Зазначено, що соціалізація є вагомим механізмом входження особи в соціум, її формування та виконання нею різноманітних соціальних ролей і набуття статусів; вона є двостороннім процесом, де особистість, з одного боку, засвоює культуру суспільства, з другого – ділиться з ним своєю індивідуальною культурою.

Ключові слова: суспільство, соціалізація, соціум, соціальний досвід, соціальні ролі, соціальні цінності, комунікація, соціальні відносини, інтеріоризація, ресоціалізація, спілкування.

В.И.Докаш, Л.А.Онуфриева. Социализация личности: социопсихологический контекст. В статье исследуется феномен «социализация» как процесс приобретения личностью социального опыта, стандартов и моделей поведения в социальном пространстве. Определены этапы, механизмы и формы преобразования индивида в социального субъекта. Исследована роль общения как формы передачи личности культуры, социальных норм и ценностей социума. Сделан вывод, что одним из основных механизмов социализации является общение, поскольку именно в нём происходит не только взаимообмен культур, но и прове-

ряется уровень усвоения личностью социальных стандартов. Отмечено, что социализация является весомым механизмом вхождения личности в социум, её формирование и выполнение ею различных социальных ролей и приобретения статуса, она является двусторонним процессом, где личность, с одной стороны, усваивает культуру общества, с другой – делится с ним своей индивидуальной культурой.

Ключевые слова: общество, социализация, социум, социальный опыт, социальные роли, социальные ценности, коммуникация, социальные отношения, интериоризация, ресоциализация, общение.

Постановка проблеми. Для будь – якої суспільної системи, як окремих соціальних інститутів та об'єднань громадян, завжди було важливим досягнення консолідації різноспрямованих потреб і інтересів різних верств населення для всезагального блага. Саме тому впродовж розвитку цивілізації велися пошуки оптимальних шляхів та механізмів адаптації кожного представника різноманітних соціальних утворень до єдиної системи ідеалів і соціальних норм з метою стандартизації поведінки та стосунків громадян, формування сприятливого психологічного клімату і толерантних відносин на певній етнічній території. У більшості випадків це ставало можливим за рахунок процесів соціалізації індивідів як механізмів передачі та засвоєння ними історичного морального досвіду, культурних цінностей і соціальних норм для саморозвитку та самореалізації, перетворення їх із людини в особистість.

Важливість соціалізації як процесу набуття особистістю соціального досвіду та її формування як соціального суб'єкта актуалізує необхідність дослідження цього феномена.

Метою роботи є аналіз категорії «соціалізація», її історичних інтерпретацій та дослідження механізму передачі особистості від соціуму системи цінностей та стандартів поведінки і відносин.

До основних завдань дослідження можна віднести наступне:

- дослідження феномена соціалізації в його історичних та соціо-психічних вимірах;
- аналіз основних етапів та механізмів передачі особистості соціального досвіду, системи цінностей, ідеалів та моделей поведінки і відносин.
- визначення ролі спілкування як форми суб'єкт – суб'єктних відносин та міри включення особи в соціум.

Ступінь наукової розробки проблеми. Дослідженням феномена соціалізації займалися Ф. Гіддінгс, Е. Дюркгейм, Г. Тард, Ч. Кулі, Дж. Мід, Ж. Піаже, Л. Кольберг, А. Маслоу, Н. Смел-

зер, Е. Еріксон, І. Кон, Л. Орбан-Лембрик, О. Леонтьєв, С. Максименко, В. Семиченко.

Виклад основного матеріалу. Термін «соціалізація» (від лат. *socialis* – суспільний) означає сукупність взаємопов’язаних процесів засвоєння і відновлення індивідом необхідного та достатнього для повноцінного включення в суспільне життя соціокультурного досвіду, й філоонтогенетичного формування та розвитку відповідних якостей і здібностей, його ставлення як конкретно – історичного типу особистості та суб’єкта (актора) соціокультурних практик даного суспільства [7, с.939].

Соціалізація в широкому значенні одночасно передбачає: а) засвоєння соціальних ролей і зразків поведінки, які дозволяють особі претендувати на отримання певних соціальних позицій та набуття відповідних соціальних статусів; б) оволодіння формами, цінностями і символами певної культури; в) отримання власного соціокультурного досвіду й особистісної (соціальної, етнічної, конфесійної, тощо) ідентичності; г) досягнення статусу «дорослого» – самостійного й автономного діяча (суб’єкта, актора) здатного до прийняття відповідальних рішень щодо його життя у відповідності з інституціонально та міжособово-транслюючими приписами, заборонами та очікуваннями суспільства, а також соціальних спільнот та груп, до яких належить індивід.

Слід зазначити, що соціалізація – діалектичний процес, де з одного боку, від суспільства до особистості йдуть процеси передачі необхідних для засвоєння змістів (наприклад, система норм і цінностей) та реалізуються процедури цілеспрямованого впливу і соціального контролю, а з другого – на рівні індивіда – відбувається в тій, чи іншій мірі адекватне засвоєння соціокультурного досвіду, його інтерналізація та формування особистісних культур. Соціалізація, відповідно, відбувається і через систему виховання та навчання, що є пріоритетом гуманітарних наук [7, с.938-939].

Зазначимо, що термін «соціалізація» використовується як наукова категорія представниками широкого спектра наук: філософії, соціології, психології, політології і педагогіки, для позначення процесу становлення особистості. Це поняття з’явилося наприкінці ХІХ ст. в американській та французькій соціології і пов’язано з іменем американського соціолога Ф. Гіддінгса та французьких соціологів Е. Дюркгейма та Г. Тарда.

Г. Тард, наприклад, в основу теорії соціалізації поклав принцип наслідування як передачу суспільством суспільного досвіду через систему освіти і виховання, сім’ю та громадську думку.

Відносини ж «вчитель-учень» проголошувались ним типовими для всієї різноманітності соціальних відносин.

Прихильники моделі міжособистісного спілкування (Ч. Кулі, Дж. Мід), яку називають «Я-теорія», або теорія «дзеркального Я», вважають, що особистість виростає з множини інтеракцій людей з навколишнім світом, в результаті якого вона навчається дивитися на себе очима інших (узагальнений історичний досвід – авт.), тобто думати про себе як і про інших, а також розуміти поведінку людей.

Дж. Мід, наприклад, веде мову про три стадії соціалізації: імітація, рольові ігри, колективні ігри. На першій стадії, за Дж. Мідом, діти імітують поведінку дорослих, не завжди розуміючи її. На другій стадії діти, виконуючи в іграх дорослі ролі, «приміряючи» їх до себе, вчаться надавати своїм думкам і діям такого самого значення, що й дорослі. На третій, завершальній стадії дитина до розуміння очікувань окремих людей додає групові очікування. Дотримання правил рольових та колективних ігор готує дітей до правил гри у суспільстві, закріплених у законах і нормах. Тим самим набувається почуття соціальної ідентичності [8, с.87].

Когнітивна модель соціалізації (Ж. Піаже, Л. Кольберг, А. Маслоу) побудована на ідеї, що поведінка особистості детермінована її знаннями, сукупність яких утворює в її свідомості образ (картину) навколишнього світу. Саме ця картина світу, на думку представників цього напрямку, керує поведінкою людей, а не сама реальність. Головним аспектом соціалізації при цьому є процес навчання, мислення, розвитку пізнавальних, моральних та емоційних структур особистості.

Ж. Піаже зробив спробу визначити етапи пізнавальної соціалізації людини. Він вважає, що когнітивна соціалізація проходить декілька стадій, кожна з яких окреслюється новими навичками. Діти, на його думку, проходять ці стадії у певній послідовності, хоча швидкість і результативність цього процесу може бути різною залежно від потенційних здібностей, виховання, бажання та впливу оточення [6, с.139; 8, с.88].

Розроблена на основі об'єктивістського підходу, теорія соціалізації Е. Дюркгейма будується на положенні про подвійну природу людини. Її біологічна природа (здатності, біологічні функції, імпульси, пристрасті) знаходяться у протиріччі з соціальною природою, яка формується шляхом виховання (формування норм, цінностей, ідеалів). Щоб побороти ці протиріччя, вважає науковець, з боку суспільства потрібен як соціальний

контроль, так і постійний процес формування соціальної природи індивіда. Основна функція соціалізації, за Дюркгеймом, – залучення індивіда до ідеї «колективної свідомості» – полягає в установленні однорідності і цілісності суспільства. Соціалізованою, за Е. Дюркгеймом, визнається особистість, наділена умінням подавляти індивідуальні інтереси задля суспільних. Ядром дюркгеймівської концепції соціалізації постала теорія моралі як системи об'єктивних правил поведінки. Суспільні функції моралі соціолог пов'язував з вихованням, мета якого – формування суспільної істоти, розвиток в дитини тих якостей і здатностей особистості, які потрібні суспільству. Він розглядав виховання як суспільний феномен, завдання якого – методична соціалізація молодого покоління [6, с.139].

Розробляючи теорію соціалізації Ф. Гіддінгс, наприклад, виходив із визначальної ролі соціального насильства, яке він розумів як «сплав різних елементів самого різноманітного населення в однорідний тип». Згідно ж Т. Парсонсу, соціалізація є першим інструментом підтримки соціальної рівноваги. Другий інструмент – соціальний контроль як засіб підтримки порядку серед людей. Процес інтеграції індивіда в соціальне середовище, вважає він, реалізується шляхом інтерпретації загальноприйнятих норм, коли індивід «вбирає» в себе загальні цінності в процесі спілкування із «значимими іншими» («вбирання» в соціальний одяг – авт.), процес окультурювання, що дозволяє людині виконувати різні соціальні ролі.

Найважливішою умовою соціалізації Парсонс бачить адаптацію індивіда до соціального середовища, що тягне за собою кристалізацію найбільш важливих диференційованих ролей в одному й тому ж індивіді. В соціалізації він відводить важливу роль школі, сім'ї, оточенню, суспільству [1, с.62].

Специфічне бачення соціалізації запропонував Н. Смелзер. На його думку, соціалізація має дві мети: допомагати інтеграції людей на основі соціальних ролей та забезпечувати збереження суспільства завдяки засвоєнню його новими членами переконань і зразків поведінки, що склалися в ньому. Успішна соціалізація, за Смелзером, обумовлена трьома факторами: а) очікуваннями; б) зміною поведінки; в) потягом до конформізму.

Е. Еріксон, у свою чергу, для опису розвитку особистості виокремлює вісім послідовних стадій психосоціального становлення особи. Кожна стадія життєвого циклу особистості у нього характеризується специфічною задачею. Підлітковий чи ранній юнацький вік (5-а стадія) визначається Еріксоном як ключова

стадія для отримання почуття ідентичності, коли відбувається перше цільне усвідомлення себе і свого місця в світі, яким закінчується тривала апробація себе в різних ролях і експериментування у відносинах з оточуючими. Кінець юності і початок зрілості (6-а стадія) вважається ним переходом до вирішення власне дорослих зв'язків, подолання почуття самотності [6, с.140-141].

В більшості соціологічних дискурсів розрізняють первинну і вторинну соціалізацію. Первинна соціалізація трактується як процес, який завершується становленням особистісних структур індивіда та отриманням ним прав «дорослого» в даному типі суспільства (тобто початком соціальної зрілості – авт.).

Вторинна соціалізація чи ресоціалізація – своєрідна перебудова особистості уже в період її соціальної зрілості. За І. Коном, соціалізація включає в себе не тільки усвідомлені, контрольовані, цілеспрямовані впливи (виховання в широкому розумінні слова – авт.), але й стихійні, спонтанні процеси, що так чи інакше впливають на формування особистості. Характерна риса вторинної соціалізації – ідентифікація індивіда не тільки з конкретним значимим іншим, але й ототожнення себе із всезагальністю, тобто із суспільством. Формування у свідомості узагальненого іншого – заключна фаза соціалізації [6, с.141-143; 7, с.939].

Якщо розглядати соціалізацію як процес, в ньому можна виокремити, як про це говорив Т. Парсонс, два механізми, які інтегрують особу в соціальну систему: власне соціалізація та соціальний контроль. Механізм соціалізації в даному випадку розглядається як засіб, за допомогою якого культурні зв'язки (цінності, погляди, мова та ін.) формують основні параметри особистості (свідомість, почуття, здібності та ін.) у процесі навчання та виховання, опанування соціальних ролей.

Процес соціалізації за своєю суттю є культурним процесом, оскільки перетворює скарб людської історії на внутрішній скарб особистості. Цей процес складається із виховання і освіти як специфічних засобів соціалізації людини та включає її як в процес суспільного виробництва, так і в суспільно – історичну людську життєдіяльність. Культура в цьому плані виконує багато функцій. Вона є засобом зберігання та передачі людського досвіду (соціальна пам'ять); вона також виконує освітню, виховну, трансляційну, комунікативну, та регулятивну функції; вона робить людину людиною. Культура, як засіб соціалізації, здійснює й соціальний контроль (пропонуючи стандарти поведінки – авт.), стимулює та регулює поведінку людей. Вона (культура) також виконує функції інтеграції і диференціації суспільства, формую-

чи ідентичність, вона забезпечує цілісність спільності та суспільства [9, с.51-52].

Соціалізація, за Л. Орбан – Лембрик, це процес входження індивіда в суспільство, активного засвоєння ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в даному суспільстві. У процесі соціалізації, на думку, у людини формуються соціальні якості, знання, вміння, відповідні навички, що дає їй можливість стати дієздатним учасником соціальних відносин.

Якщо мова йде про механізми соціалізації, з них можна виділити два основних: а) цілеспрямоване формування особистості; б) стихійний вплив на особистість різних обставин життя. Це діалектичний двосторонній процес, де, з одного боку, соціум пропонує їй історичний досвід співжиття; з другого боку – це передача особистістю своєї власної культури як відображення нею соціально – психологічної реальності. Дослідники здебільшого сходяться на тому, що процес соціалізації має дві форми: соціальну адаптацію і інтеріоризацію. Соціальна адаптація (від лат. *adapto*- пристосування) розглядається вченими, зокрема соціологами, як вид взаємодії особи із соціальним середовищем, в ході якого відбувається погодження вимог та сподівань обох взаємодіючих сторін. Це можна вважати пристосуванням індивіда до різних рольових функцій, соціальних норм, спільностей та до умов функціонування різноманітних сфер життєдіяльності суспільства.

Інтеріоризація (від лат. *interior* – внутрішній) – процес формування внутрішньої структури людської психіки за допомогою засвоєння соціальних норм, цінностей, ідеалів; це процес переведення елементів зовнішнього середовища (суспільної культури) у внутрішнє «Я» [3, с.65-66].

Зауважимо, що в основі соціально – психологічного розуміння соціалізації особистості лежить характеристика її певного стану як специфічного утворення, продукту соціально – психологічного відображення соціального життя, соціальних відносин.

Виходячи із тлумачення особистості як результату засвоєння людиною умов соціального життя та відтворення нею соціального досвіду, її (соціалізацію) можна розглядати як типовий та динамічний процес. Перший – визначається соціальними умовами, залежить від класових, етнічних, культурних та інших відмінностей і пов'язаний із формуванням типових для певної спільноти стереотипів спілкування й поведінки. Соціалізація ж як одиничний процес, вважає Л. Орбан-Лембрик, пов'язана з ін-

дивідуалізацією особистості, виробленням нею власного стилю спілкування, власної лінії поведінки, набуттям особистісного комунікативного досвіду.

Слід зазначити, що соціалізація людини розгортається в конкретних умовах життєдіяльності індивіда. Цей процес охоплює всі аспекти залучення особистості до культури, навчання і виховання, за допомогою яких людина набуває соціальності і спроможності брати участь у соціальному житті.

Підкреслимо, що успішній соціалізації сприяє дія таких чинників як очікування, зміна поведінки і прагнення відповідати цим очікуванням. Включаючись у процес історичної практики, індивід проявляє свою соціальну сутність, формує соціальні якості, набуває особистісного життєвого досвіду, комунікативних умінь та навичок. Об'єктивно формуючи та розвиваючи власне «Я», особа не може існувати без спілкування та поза діяльністю. Отже, основними формами соціалізації можна вважати діяльність, самосвідомість, та спілкування. В діяльності, наприклад, людина, виражає себе як суспільний індивід, проявляє особистісні смисли, самостійність, ініціативу, творчість та професіоналізм, засвоює нові види прояву власної активності. Сфера самосвідомості передбачає становлення «Я – концепції» індивіда, осмислення свого соціального статусу, засвоєння соціальних ролей, формування соціальної позиції, моральної орієнтації людини.

У сфері спілкування, у свою чергу, відбувається поглиблене розуміння себе та інших учасників комунікативного процесу, збагачення змісту взаємодії та сприйняття людьми один одного. Спілкування, як ми думаємо, найширше відображає процес соціалізації, оскільки є взаємообміном культур, з одного боку, та перевірки засвоєння соціального статусу – з другого.

За допомогою спілкування у безпосередніх соціальних контактах індивід зазнає впливу мікросередовища, а через нього – макросередовища, його культури, соціальних норм і цінностей, що дозволяє стандартизувати його лінію поведінки. Людина, як вважає Л. Орбан-Лембрик, прилучається до тієї чи іншої групи, соціального середовища, щоб стати їх частиною, досягнути почуттям «Ми», та знайти в ньому своє «Я». Йдеться про двосторонній процес соціалізації, який, з одного боку, передбачає засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, а з другого – активне відтворення цих зв'язків через реалізацію власного комунікативного досвіду. Тобто людина не тільки адаптується до умов

соціуму, його культури, норм, але й перетворює їх у власні цінності, орієнтації та установки, стаючи тим самим особистістю [3, с.66-67].

Думку про те, що спілкування, як механізм соціалізації, є двостороннім процесом підтверджує О. Леонт'єв. Воно, на його думку, «працює на суспільство» не тільки безпосередньо, але й, як правило, через ті чи інші зміни в свідомості і в діяльності членів цього суспільства. Функції спілкування, вважає психолог, не зводяться тільки до використання його членами людського колективу, слідуючи багатоманітності форм діяльності, воно (спілкування) приймає участь в різних формах активного впливу людини на природу, і тим самим виступає як єдність різноспрямованих факторів соціального життя людства. Спілкування в контексті соціалізуючої функції важливе, за О. Леонт'євим, ще й тим, що є підтримкою існування і функціонування соціальної структури в цілому та окремих складових її соціальних груп. Ця підтримка реалізується не тільки за рахунок стабільності системи комунікації у спільноті (стабільність спілкування), як про це кажуть соціальні психологи, але й за рахунок стабільності системи особистісних за формою існування, але суспільних за природою відносин, чи взаємовідносин, що реалізуються у спілкуванні. Із соціологічної точки зору, впевнений О. Леонт'єв, спілкування може бути зрозумілим як спосіб внутрішньої реалізації внутрішньої еволюції чи підтримання *status quo* соціальної структури суспільства, соціальної групи чи окремої спільноти [2, с.31-32].

Спілкування є явищем соціальним, природа якого виявляється, у першу чергу, в соціумі, середовищі людей при передачі соціального досвіду, норм поведінки, традицій та звичаїв. Воно сприяє збагаченню знань, умінь і навичок учасників соціальної взаємодії, задовольняє потребу в психологічному контакті, є механізмом відтворення подій, настроїв, координує зусилля людей, сприяє об'єктивному виявленню особливостей поведінки партнерів по діалогу, їхніх манер, рис характеру, емоційно-вольової та мотиваційної сфери. Специфіка спілкування як засобу соціалізації в даному випадку полягає в тому, що у процесі взаємодії суб'єктивний світ одного індивіда розкривається для іншого, тут відбувається взаємний обмін думками, інформацією, інтересами, почуттями, діяльністю, тощо. В процесі спілкування також налагоджуються певні контакти, міжособистісні відносини, здійснюється об'єднання (чи розмежування) людей, виробляються правила і норми поведінки. В реальних міжосо-

бистісних контактах розкривається увесь спектр якостей особистості, її комунікативний потенціал, соціальна значущість, виявляються людські симпатії та антипатії, любов і дружба, сумісність і несумісність, привабливість і ворожнеча.

Спілкування – це ще й спосіб життя індивіда, тобто стійка типова форма життєдіяльності особистості та спільноти, міра їх включення в соціум, та нові форми взаємодії особи із суспільством, групами та іншими людьми [3, с.67-68].

Спілкування – явище глибоко соціальне. Його соціальна природа виявляється в тому, що воно завжди відбувається в середовищі людей, де суб'єкти спілкування постають як носії соціального досвіду (т.зв., соціальний взаємообмін – авт.). Соціальний досвід спілкування виявляється у змісті інформації, що є його предметом (знання, відомості, способи діяльності), у засобах (вербальна і невербальна комунікація), у суспільно вироблених в процесі історичного розвитку різновидах спілкування. За своїм змістом спілкування охоплює всі форми людського буття та діяльності, об'єктивні та суб'єктивні їх прояви [4, с.103].

Зауважимо, що спілкування, як механізм соціалізації, виконує три функції: комунікативну, інтерактивну та перцептивну.

Комунікативна функція – це різні форми та засоби обміну і передавання інформації, завдяки яким стає можливим збагачення досвіду, нагромадження знань, оволодіння діяльністю, узгодження дій та взаєморозуміння людей. Комунікативна функція спілкування, що здійснюється за допомогою мови, є необхідною умовою наступності розвитку генерацій, соціального та наукового прогресу людства, індивідуального розвитку особистості.

Контакти між людьми не обмежуються лише потребами передавання інформації. Спілкування, окрім цього, передбачає певний вплив на інших людей, зміну їх поведінки та діяльності. У цьому випадку виявляється інтерактивна функція спілкування чи функція впливу. Поради, інструкції, вимоги, накази, висловлені у мовній формі та адресовані іншій особі, є спонуками до дії та регуляторами її поведінки. Слід мати на увазі, що спільна діяльність, її зміст та умови виконання вибудовують таку модель міжособистісної взаємодії, коли кожний з учасників послідовно впливає своїми вчинками на інших і, в свою чергу, здійснює свої дії під їх впливом.

Обмінюючись інформацією, встановлюючи комунікативні зв'язки для досягнення цілей діяльності, взаємодіючи між собою і здійснюючи різнобічні впливи на інших партнерів по спілкуванню, люди безпосередньо сприймають один одного й мають

можливість пізнавати фізичні, психологічні та індивідуальні особливості, притаманні кожній стороні. В цьому проявляється перцептивний аспект спілкування.

Підкреслимо, що через перцептивну функцію, як пізнання один одного, якраз і відбувається соціалізація особи. Суб'єкт – суб'єктне спілкування дозволяє особі не тільки запозичати чужий досвід, але й включати аналітичні процеси, відсіюючи все негативне, що сприймається як зовнішнє сприйняття [4, с. 106-108].

Найбільш важливим, на думку психологів, є спілкування як механізм соціалізації на первинному рівні, коли формується особистість дитини.

Як вважає В.Семиченко, відсутність соціальних контактів може призвести не тільки до нерозвиненості емоційної сфери дитини, зниження рівня її активності. Вона суттєво відстає не тільки в психологічному, але й у фізичному розвитку. А деякі діти взагалі можуть помирати без будь-яких видимих причин. Це явище отримало назву «дитячого госпіталізму» і пов'язано з тим, що спілкування з дитиною зводиться лише до годування та гігієнічних процедур.

Діти, виховані тваринами (згадаймо наприклад, Мауглі) чи позбавлені людського спілкування, на думку С.Семиченка, практично втрачають орієнтири для життя в соціумі, не можуть імплантуватися в «цивілізацію». Відомі випадки, коли діти, які належали до племен, що залишились на примітивній стадії розвитку, попавши у цивілізоване суспільство та отримавши для цього необхідні умови, можуть наздогнати втрачене, хоча й із запізненням. Це дало психологам підстави стверджувати, що існують, так звані, сенситивні періоди розвитку, під час яких спілкування із собі подібними є обов'язковою умовою розвитку.

В процесі спілкування, вважають дослідники, під впливом оточення відбувається не тільки оволодіння світом людської культури, розвиток довільності психічних процесів, але й формуються більш глобальні складові психічного життя людини: її самооцінка, усвідомлення свого «Я» та усвідомлення своєї тотожності із людством, засвоюються прийоми протиставлення себе як єдиного цілого іншим людям, напрацьовуються критерії відношення до них.

Як вважають науковці, спілкування дитини з перших років життя із дорослими (накопичений досвід спілкування – авт.) є кардинальною умовою і основним фактором її розвитку.

Інтенсивний розвиток самосвідомості і почуття власної гідності, етичний пошук, знаходження свого місця у світі людей –

все це обумовлює потребу в активному спілкуванні як механізмі соціалізації. Отже, присутність інших людей впливає на діяльність, поведінку, стан людини, навіть тоді, коли прямого контакту не існує [5, с. 13-17].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити низку умовиводів.

По-перше, соціалізація є вагомим механізмом входження особи в соціум, її формування та виконання нею різноманітних соціальних ролей і набуття статусів. Вона є двостороннім процесом, де особистість, з одного боку, засвоює культуру суспільства, з другого – ділиться з ним своєю індивідуальною культурою.

По-друге, в соціалізації можна виокремити два механізми інтеграції особи в соціальну систему: власне соціалізація, де за допомогою культурних зразків формуються основні параметри особистості та соціальний контроль як запобігання відхилень від існуючих в суспільстві стандартів поведінки.

По-третє, за етапністю соціалізацію можна поділити на первинну (становлення особистісних структур) та вторинну (отождолення індивіда із всезагальністю).

По-четверте, процес соціалізації має дві форми: соціальну адаптацію (пристосування індивіда до норм і цінностей суспільства) та інтеріоризацію (процес формування внутрішніх структур людської психіки, переведення елементів зовнішнього середовища у внутрішнє «Я»).

По-п'яте, одним із основних механізмів соціалізації є спілкування, оскільки саме в ньому відбувається не тільки взаємобмін культур, але й перевіряється рівень засвоєння особистістю соціальних стандартів.

Список використаних джерел

1. Докаш В. Проблеми соціалізації віруючої особистості в сучасному суспільстві / В. Докаш // Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 21-22 травня 2013 р., Кам'янець-Подільський / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський, 2013. – С. 62-66.
2. Леонтьев А. А. Психология общения . – 2-е изд., испр. и доп./ А. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1997. – 365 с.
3. Орбан-Лембрик Л. Е. Психология професійної комунікації: навчальний посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик. – Чернівці: Книги – XXI, 2010. – 528 с.

4. Основи загальної психології / за ред. Академіка АПН України, професора С. Д. Максименка. – Київ: НППЦ Перспектива, 1998. – 256 с.
5. Семиченко В. А. Психологія спілкування / В. А. Семиченко. – К.: «Магістр – S», 1998. – 152 с.
6. Социализация // Знание. Понимание. Умение. – М., 2004. – №1. – С. 139-143.
7. Социология: Энциклопедия / Сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. – Минск: Книжный Дом, 2003. – 1312 с.
8. Соціологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. – 2-ге вид., доопр., доп. / за заг. ред. В. І. Докаша. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – 448 с.
9. Соціологія: Підручник / Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін.; за ред. Н. М. Осипової. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Dokash V. Problemy socializacii' virujuchoi' osobystosti v suchasnomu suspil'stvi / V. Dokash // Aktual'ni problemy psihologii' osobystosti ta mizhosobystisnyh vzajemyn: Materialy V Mizhnarodnoi' naukovopraktychnoi' konferencii', 21-22 travnja 2013 r., Kam'janec'-Podil's'kyj / za red. S. D. Maksymenka, L. A. Onufrijevoi'. – Kam'janec'-Podil's'kyj, 2013. – S. 62-66.
2. Leont'ev A. A. Psihologija obshhenyja. – 2-e yzd., yspr. y dop. / A. A. Leont'ev. – M.: Smysl, 1997. – 365 s.
3. Orban-Lembryk L. E. Psihologija profesijnoi' komunikacii': navchal'nyj posibnyk / L. E. Orban-Lembryk. – Chernivci: Knygy – XXI, 2010. – 528 s.
4. Osnovy zagal'noi' psihologii' / za red. Akademika APN Ukrainy, profesora S. D. Maksymenka. – Kyi'v: NPC Perspektyva, 1998. – 256 s.
5. Semychenko V. A. Psihologija spilkuvannja / V. A. Semychenko. – K.: «Magistr – S», 1998. – 152 s.
6. Socyalyzacyja // Znanye. Ponymanye. Umenye. – M., 2004. – №1. – S. 139-143.
7. Socyologija: Encyklopedyja / Sost. A. A. Grycanov, V. L. Abushenko, G. M. Evel'kyn, G. N. Sokolova, O. V. Tereshhenko. – Mynsk: Knyzhnyj Dom, 2003. – 1312 s.
8. Sociologija: navch. posibnyk dlja stud. vyshh. navch. zakladiv. – 2-ge vyd., doopr., dop. / za zag. red. V. I. Dokasha. – Chernivci: Chernivec'kyj nac. un-t, 2012. – 448 s.

9. Sociologija: Pidruchnyk / N. P. Osypova, V. D. Vodnik, G. P. Klimova ta in.; za red. N. M. Osypovoi'. – K.: Jurinkom Inter, 2003. – 336 s.

V.I. Dokash, L.A. Onufriieva. The socialization of a personality: sociological and psychological context. The article envisages the phenomenon of “socialization” as a process of the personality’s acquisition of social experience, standards and behaviors in social space. There have been defined the phases, mechanisms and forms of individual transformation in the social subject. The role of intercourse as a form of transfer of individual culture, social norms and values of society is studied. The socialization is found to be an important mechanism for personality’s entering in the society, its development and implementation of various social roles and gaining status. It is a double-sided process, where the personality, on the one hand, learns the culture of the society, on the other – shares with them its individual culture.

The socialization is shown to distinguish two mechanisms of person’s integration in a social system: proper socialization, where the basic parameters of the personality and social control as preventing deviations from existing standards of behavior in society are formed by means of cultural patterns.

The socialization is established to be divided into primary (formation of personality structures) and secondary (identification of the individual with the universality) according to stages.

The process of socialization is proved to have two forms: social adaptation (adaptation of the individual to the norms and values of society) and interiorization (the process of formation of internal structures of the human psyche, transferring of the elements of the environment in the inner “Me”).

It was concluded that one of the main mechanisms of socialization is intercourse, since it is not only the interchange of cultures, but also the control of the level of personality’s mastering the social standards.

Key words: society, socialization, social environment, social experience, social roles, social values, intercourse, social relations, interiorization, resocialization, intercourse.

Отримано: 12.12.2013 р.